

KANARIES IN DE KOOLMIJN VAN HET BOEK

Kunstenaarspublicaties uit België

Artists' Publications: The Belgian Contribution is een kunstgeschiedenis en een metaboek over de slagkracht van het boek in digitale tijden met Johan Pas in de rol van wetenschapper, curator, suppoost, gids en gepassioneerde verzamelaar. Pas' boek is een bibliotheek en een tentoonstelling tegelijk dankzij de 390 afgebeelde omslagen in het hoofddeel en de selectie van 50 kunstenaarspublicaties aan het slot. Het boek is ook een archief, een boek over boeken waarmee kunstenaars de grenzen van het medium hebben afgetast en verlegd. Daarbij komt het boekdesign van Mer Paper Kunsthalle van Luc Derycke. Een uitgever van kunstenaarspublicaties is niet zomaar een uitgever: hij staat aan het hoofd van een kunstencentrum dat ook buiten de lijnen van het traditionele boek moet kunnen kleuren. Hij wordt een *partner in crime* van de kunstenaar.

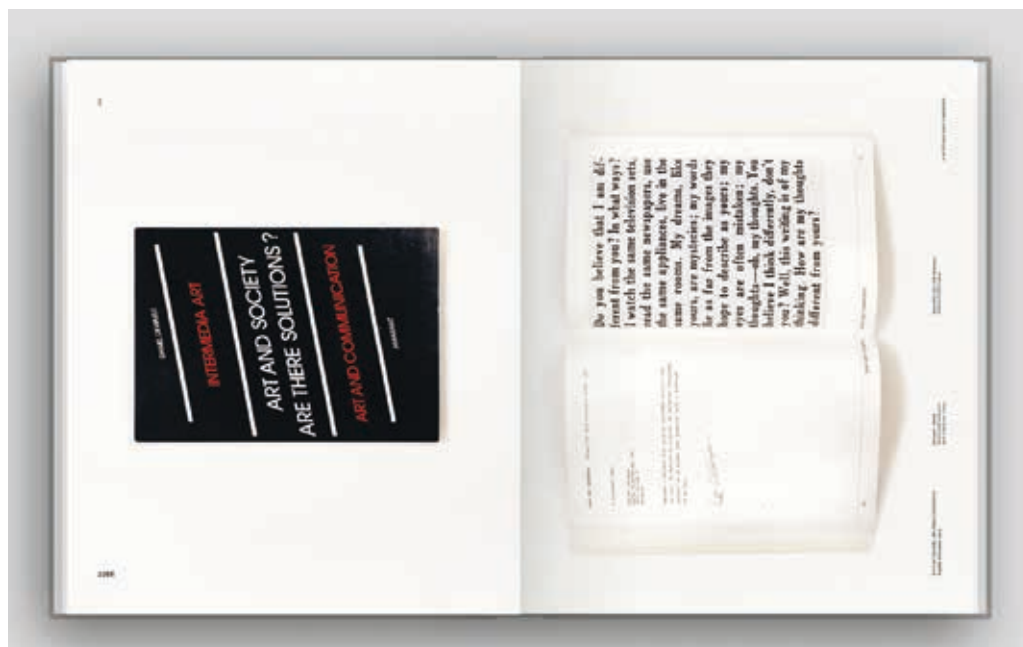
Een parade aan kunstenaars en uitgevers treedt voor het voetlicht in *Artists' Publications: The Belgian Contribution*. De *usual suspects* uit de Belgische kunstgeschiedenis vanaf de late negentiende eeuw zijn erbij, maar ook namen die in het traditionele verhaal over kunst in België na 1945 in de coulissen zijn beland en juist door hun radicale bijdrage aan kunstenaarspublicaties meer aandacht verdienen. Zoals Mark Verstocket met zijn toonaangevende (*This is not*) *A BOOK* (1971).

Johan Pas geeft de nodige honneurs aan uitgeefpioniers als Yves Gevaert en Hossmann-Lebeer en brengt hulde aan de kunstenaar-uitgever-verzamelaar Guy Schraenen. De verzameling van Schraenen (het *Archive for Small Press & Communication*, goed voor 35.000 stuks) vond geen onderdak bij een Belgisch museum, maar vormt de basis van het *Zentrum für Künstlerpublikationen* in Bremen. Die aderlating voor België valt te vergelijken met het vertrek in 2011 van de verzameling Daled (topwerken van conceptuele kunst uit de jaren 1960 en '70) naar het MoMa in New York. Belgische musea voor hedendaagse kunst halen intussen de schade in. België kent nu ook heel wat beurzen waar kunstenaarspublicaties steeds meer aandacht trekken van fanatieke verzamelaars. Dit boek past in die toenemende

erkenning sinds de millenniumwisseling. Pas stelt nu zijn eigen verzameling ter beschikking voor onderzoek onder de noemer *CRAP!* (*Collection for Research on Artists' Publications*).

Artists' Publications: The Belgian contribution heeft alles weg van een standaardwerk. Waarom was dit boek er niet eerder, vraag je je af. Zo overtuigend is de alternatieve kijk op de (kunst)geschiedenis die het biedt. Johan Pas voorziet in een lacune waarvan je de omvang alleen maar kon vermoeden. Hij trekt een diep spoor door de kunst van de late negentiende tot de vroege eenentwintigste eeuw en laat door de vele bomen een stevig bos zien. De Belgische bijdrage aan kunstenaarspublicaties verdient meer internationale erkenning, laat hij meermaals verstaan. Terecht. Kunstenaars en uitgevers uit België deden boeken verschijnen die een ander licht werpen op de mogelijkheden van het boek als een kunstig object, maar ook als tentoonstellingsruimte en kunstobject op zich. Boeken etaleren niet alleen vakmanschap en kunst, ze verspreiden denkbeelden en openen een intieme, tactiele ervaring.

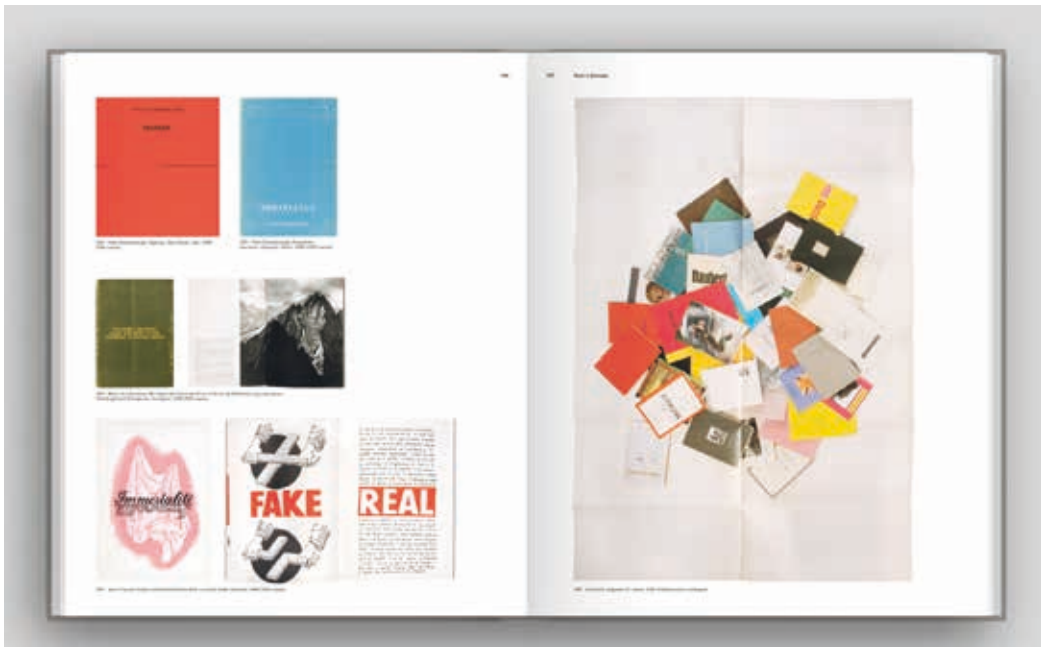
Twee dubbele pagina's uit *Artists' Publications: The Belgian Contribution* © Johan Pas

De sterke Belgische bijdrage begon al met wat Johan Pas de prehistorie noemt: de art-nouveau-ontwerpen van Henry van de Velde, Georges Lemmen en Théo Van Rysselberghe, die in de Franse pers als “de Belgische revolutie” werden bestempeld. Het ging in ijtempo door met de avant-gardetijdschriften als *Het Overzicht* en publicaties van begin jaren 1920, waar schrijvers en kunstenaars elkaar vonden en hout- en lino-sneden zich als kunstvorm emancipeerden. Neokubisten als Karel Maes, Jozef Peeters, Pierre Louis Flouquet en Oscar Jespers met zijn *originaalboutsneden* in Paul van Ostaijens *Bezette Stad* roerden zich in boekenland, maar ook expressionisten als Frans Masereel en Jozef Cantré. Surrealisten als E.L.T. Mesens en René Magritte namen de fakkel over. Na de Tweede Wereldoorlog gaven zij dat vuur door aan Cobra en het onregelmatig verschijnende tijdschrift *Daily Bâl* van Pol Bury en criticus André Balthazar. Begin jaren 1960 kwam Paul De Vree voor de dag met visuele en “Konkrete” poëzie. Hij was beste maatjes geworden met kunstenaar Jef Verheyen, en deed de wisselwerking tussen schrijvers en kunstenaars uit de jaren van Paul van Ostaijen, Michel Seuphor en Jozef Peeters herleven.

En dan maakte Marcel Broodthaers de memorabele hink-stap-sprong van popart naar conceptu-

Waarom was dit boek er niet eerder? Zo overtuigend is deze alternatieve kijk op de (kunst)geschiedenis

ele kunst. De voormalige zaalwachter en gids zag het belang in van een consequente communicatie – vanaf de uitnodiging tot elk aspect van de tentoonstelling – als een integraal deel van zijn kunstenaarschap. *Kunst = communicatie*, luidt een apocriefe leuze van mei '68. Broodthaers maakte van dichtbundels een kunstinstallatie door ze onleesbaar te maken. Hij maakte van een catalogus het feitelijke kunstwerk. Kunstenaarspublicaties gingen hoe langer hoe meer op zichzelf staan als een democratische vorm van kunst door hun oplage en betaalbare prijs – althans in beginsel, voor ze *collector's items* worden. Het hek was van de dam. *Happening news*, punkzines, performatieve fotografie, het boek als neerslag van performances, gekaapte periodieken (o.a. het *Kempens Informatieblad* van Jef Geys), mail art, de postmoderne veelkantigheid: het raast en raast maar door. De publicaties tussen 2000 en 2015 brengt Pas ietwat ironisch samen onder de noemer

‘Publish or Perish’, een verwijzing naar de veelgehoorde kritiek op de publicatiedruk in het universitaire onderzoek. Is het (kunstenaars)boek eigenlijk aan het verdwijnen terwijl het juist zo frenetiek verschijnt?

Artists’ Publications: The Belgian Contribution verschijnt op een kantelmoment. Nog nooit was het boek zich zo bewust van zichzelf en liet het dat zien met een tot in de puntjes verzorgd uiterlijk en een doordacht concept. In digitale tijden is het analoge – het tastbare en beheersbare – terug van nooit weg geweest, denk ook aan de revival van vinylplaten. Luidt dit de zwanenzang of de renaissance van het boek in? Kunstenaars waren altijd al goed om verouderende media nieuw leven in te blazen: van hout-sneden tot videotapes en vintage computergames. Zijn kunstenaarspublicaties de kolibries in de koolmijn van het boek? Lees, kijk, ruik, tast toe en bewonder.

KURT DE BOODT

JOHAN PAS, *Artists’ Publications: The Belgian Contribution*, Koenig Books, Londen, 2017, 308 p.

In digitale tijden is het analoge – het tastbare en beheersbare – terug van nooit weg geweest